

พุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติกับการบรรลุธรรม

Buddhist Methods of Using Natural Media and Enlightenment

พระมหาฤทธิรงค์ กิตติรังโก (เสนาน้อย)¹

PhramahaRittirong Kittirangko (Senanoi)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของสื่อธรรมชาติ 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติ 3) เพื่อวิเคราะห์การบรรลุธรรมจากพุทธวิธีการใช้สื่อธรรมชาติได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สื่อธรรมชาติเป็นธรรมชาติ คือ ภาวะที่ทรงตัวอยู่โดยธรรมดา มีการแปรปรวนอยู่รอบตัวมนุษย์และในตัวมนุษย์ ทุกหนทุกแห่งเต็มไปด้วยธรรมชาติ ไม่มีที่ใดว่างจากธรรมชาติ การประยุกต์ใช้สิ่งใกล้ตัวเป็นสื่อเพื่อให้ได้เรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมง่ายขึ้นจึงมีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ 2) พุทธวิธีการใช้สื่อธรรมชาติ เป็นอุปกรณ์ประกอบการสอนที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และอุปกรณ์นั้นไม่ต้องลงทุนทำขึ้นใหม่ เพราะเป็นของที่มีอยู่แล้วทั่วทุกหนทุกแห่งตามธรรมชาติ นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงเลือกใช้ในลักษณะของสื่อธรรมชาติเพื่อให้ได้ประโยชน์มากที่สุดโดยคำนึงถึงประเภทของผู้เรียนหรือผู้ฟังเป็นสำคัญ 3) วิเคราะห์การบรรลุธรรม เป็นความสำเร็จหรือการบรรลุจุดหมายในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่การเข้าใจธรรมในระดับต้น ๆ คือ ระดับโลกียะ จนถึงการเข้าใจธรรมในระดับมรรคผล คือ ระดับโลกุตตระ พระพุทธองค์ทรงใช้สื่อธรรมชาติในกระบวนการฝึกและพัฒนาคนเพื่อการบรรลุธรรมในระดับต่าง ๆ

ARTICLE INFO:

Author:

1. พระมหาฤทธิรงค์ กิตติรังโก
(เสนาน้อย)

PhramahaRittirong Kittirangko
(Senanoi)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University
E-mail: sananoi_@hotmail.com

คำสำคัญ: สื่อธรรมชาติ,
พุทธวิธี, การบรรลุธรรม

Keywords: Natural media,
Buddhist method, enlightenment

Article history:

Received: 15/05/2024

Revised: 20/05/2024

Accepted: 25/05/2024

Abstract

The objectives of this research article are as follows; 1) to study the meaning and importance of natural media 2) to study Buddhist method in using natural media 3) to analyze attainment through Buddhist natural media which had been compiled from relevant documents and research and then analyzed to find link between various contents in each chapter to meet the objectives.

The results of research were found that:

1) Natural medium was doctrinal element that was a state of ordinary stability. There were variations around human beings and within human beings. Nature was available everywhere. There was no place devoid of nature. The application of things nearby as a medium to learn and understand Buddhist principles more easily was therefore important in the learning process.

2) The Buddhist method of using natural media as teaching aids had existed since the time of the Buddha and the equipments needed no investment for new invention because it was naturally present everywhere. In addition, the Lord Buddha chose to use natural media in order to get the most benefit, taking into account the type of learners or listeners.

3) Analysis of enlightenment was the success or attainment of the goal in Buddhism beginning from the understanding of Buddhist doctrines at the first level, that is, the mundane level until the understanding of Buddhist doctrine at the unworldly level, that is, the supra-mundane level. The Buddha used natural media in the process of human training and development to attain enlightenment at various levels.

บทนำ

พุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้รับการเคารพบูชาทั่วโลก พระพุทธเจ้าก็ทรงเผยแผ่โดยนำเอาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวมาเป็นเครื่องมือ หรือสื่อในการสอน แม้กระนั้น พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ธรรมเพราะอาศัยธรรมชาติเป็นจุดศูนย์กลาง การใช้สื่อธรรมชาตินั้นเป็นมิติที่มีมานาน และยังนิยมใช้เพื่อให้คนเข้าถึงธรรมได้โดยง่าย เพราะชีวิตปกติก็เห็นและสัมผัสสิ่งเหล่านี้ อันเป็นการโน้มน้าวจิตใจผู้ฟังให้เกิดอรรถรสในการฟังธรรมก่อให้เกิดศรัทธาในพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยปัจจุบันการดำเนินชีวิตของชาวพุทธนั้นก็ยิ่งยึดถือตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มีความเคารพในกฎกติกาของสังคม มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีการ

ปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ มากกว่าที่จะเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้เข้ากับการดำเนินชีวิตของตน พระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต เป็นความเชื่อ จุดดวงประทีปส่องทางในดำเนินชีวิต เพราะมีการนำเอาหลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนามาเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อเกิดความสุขต่อตนเองครอบครัวสังคมและประเทศชาติ (พระบุญโชค ชยธมโม (สังแสง): 2548, 1) สื่อธรรมชาติที่พระพุทธองค์ทรงใช้ในสมัยพุทธกาลมาใช้สอนในการเข้าถึงหลักธรรมได้ในปัจจุบันเพราะอาศัยธรรมชาติเป็นที่เรียนรู้ธรรมนั่นเอง หากไม่มีการสอนให้เข้าถึงหลักธรรมชาติที่แท้จริงก็ไม่สามารถที่จะเข้าถึงแก่นธรรมได้ ดังพระพุทธเจ้าได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึกไว้ว่า “อานนท์การแสดงธรรมให้คนอื่นฟัง มิใช่สิ่งที่กระทำได้ง่าย ผู้แสดงธรรมแก่คนอื่น พึงตั้งธรรม 5 อย่างไว้ในใจ (อง.ปญจ. 22/159/263) การใช้อุปกรณ์หรือสื่อการสอน พระองค์ทรงใช้สื่อทุกอย่างที่อยู่ใกล้ตัวมาสอน เช่น ขณะที่เดินไปในป่าแห่งหนึ่ง มีพระสงฆ์หมู่ใหญ่ตามเสด็จ พระองค์ทรงหยิบใบไม้ขึ้นมากำหนึ่งแล้ว ตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า เห็นใบไม้ในมือตลาคตไหม “เห็นพระเจ้าข้า” พระสงฆ์ตอบพร้อมกัน นี่คือการใช้สื่อใกล้ตัวในการสอน (วิ.ม. 5/365/240) สำหรับรูปแบบและวิธีการในการเผยแผ่ธรรมะก็มีอยู่ด้วยกันหลายวิธีผู้แสดงธรรมนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเลือกรูปแบบและวิธีการนั้น ๆ ให้มีความเหมาะสมทั้งต่อตนเองและต่อผู้รับฟัง คือ เลือกรูปแบบที่ตนถนัด และให้มีความเหมาะสมกับผู้ฟัง เพียงเท่านั้นก็สามารถที่จะทำให้การเผยแผ่ธรรมะนั้นดูน่าสนใจมากขึ้น (พระบุญโชค ชยธมโม (สังแสง): 2548, 87)

ฉะนั้น เราจึงควรทราบถึงปัญหาในการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อหาแนวทางแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น โดยปัญหาที่พบเจอ คือ พุทธบริษัท 4 ยังขาดความรู้และทักษะ และขาดสื่อการสอนที่น่าสนใจในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ภาษาที่ใช้ไม่เป็นที่เข้าใจ อีกทั้งยังขาดแคลนพระภิกษุที่มีความสามารถในการเผยแผ่ธรรมะอย่างแท้จริง วิธีการหรือกลวิธีการเผยแผ่ธรรมะ เช่น ไม่มีการกำหนดหัวข้อธรรมะที่เหมาะสมกับผู้ฟัง หรือไม่มีการศึกษาหัวข้อธรรมะอย่างถ่องแท้ก่อนนำไปเผยแผ่ หรือไม่มีการยกสื่อธรรมชาติมาประกอบการสอน เนื่องจากพระสงฆ์จำนวนไม่น้อยมุ่งเน้นการพัฒนาทางด้านวัตถุมากเกินไป มีการเรียไรทำบุญสร้างวัตถุมากเกินความจำเป็น ทำให้การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดไม่เกิดประโยชน์ต่อการเผยแผ่พุทธธรรม (คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิต สภาสังฆมสสงเคราะห์แห่งประเทศไทย: 2528, 65–66) ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการพัฒนาจิตใจ ทำให้บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในด้านการพัฒนาจิตใจลดน้อยลงมาก สภาพสังคมไทยในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงของบ้านเมืองรวมถึงความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ทำให้วิถีทางดำเนินชีวิตและบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมมีความแตกต่างจากพระสงฆ์ในอดีตอย่างมาก ด้วยยุคสมัยและสังคมที่เปลี่ยนไปจึงทำให้ประชาชนหันไปพึ่งพิงเทคโนโลยี สิ่งอำนวยความสะดวกและกิจกรรมสังคมสมัยใหม่ การแพร่สะพัดของลัทธิบริโภคนิยมในสังคมไทยปัจจุบัน เป็นสิ่งที่ชี้ถึงถึงความล้มเหลวของพุทธศาสนาในการตอบสนองความต้องการของจิตใจผู้คน (พระไพศาล วิสาโล: 2555) หากไม่มีการศึกษาและทำความเข้าใจ และนำสื่อธรรมชาติมาปรับใช้

และสอนให้เห็นคุณค่าในเร็ววัน ก็อาจทำให้สื่อธรรมชาติดูถูกทำลายมากไปกว่านี้ ผู้คนก็มองเห็นธรรมได้น้อยลงในที่สุด

อย่างไรก็ตาม หากหาทางป้องกันและเปิดช่องทางสื่อทางธรรมชาติให้กว้างขึ้น อาจจะช่วยให้ธรรมชาติเป็นสื่อที่จะพัฒนาคนให้มีความรู้ มีจิตใจอ่อนโยน ก่อให้เกิดความรักในธรรมชาติและในชุมชน ได้เรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะ กระบวนการทางความคิดอย่างเป็นวิทยาศาสตร์และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมต่อไปก็ได้ เมื่อสื่อธรรมชาติแต่ละชนิดมีข้อดี ข้อจำกัดและความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์ การศึกษาที่แตกต่างกันไปตามกลุ่มบุคคล วัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ เนื้อหาสาระและสถานการณ์ สื่อที่เป็นจุดเด่นของข้อดี ข้อจำกัดของสื่อแต่ละประเภทในการใช้เผยแผ่ธรรมและความรู้ การประเมินผลการใช้สื่อในด้านความสามารถ สร้างความสนใจ แรงจูงใจในความสามารถบรรลุธรรม และผลกระทบของการใช้สื่อ ควรพิจารณาการใช้สื่อ เพื่อให้การใช้สื่อเกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผลสูงสุด โดยพิจารณาจากความเหมาะสมกับความสนใจ ความต้องการพฤติกรรมการเรียนรู้ และความสามารถในการใช้สื่อธรรมชาติของผู้ปฏิบัติที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เช่น การเผยแผ่ธรรมไปยังพุทธศาสนิกชนเพื่อจะได้เข้าถึงบรรลุธรรม กล่าวคือ มรรคผลและนิพพาน ซึ่งการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในพระไตรปิฎก เพื่อให้ศึกษาหลักธรรมและนำไปปฏิบัติตามแนวทางแห่งการบรรลุธรรม ตลอดจนถึงสื่อธรรมชาติการเรียนรู้ อันเป็นอุปมาอุปไมยเพื่อใช้ในการพิจารณาหลักธรรมอันแนวทางในการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม

จากเหตุผลดังกล่าวปฏิเสธไม่ได้ว่าบทบาทของพระสงฆ์มีหน้าที่โดยตรงที่จะถ่ายทอดหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาไปยังพุทธศาสนิกชน จึงควรมีการอนุรักษ์ไปตามยุคสมัย มีการปรับบทบาท โดยนำสื่อเทคโนโลยีและวิธีการสมัยใหม่รวมถึงความเชื่อและค่านิยมเข้ามาใช้ นับเป็นกลยุทธ์ที่จะโน้มน้าคนเข้าสู่พุทธศาสนาในลักษณะของการเผยแผ่เชิงรุก (พระเทพโสมภณ (ประยูร ธรรมจิตโต): 2548) ทางด้านพุทธศาสนิกชน ควรหันมาให้ความสนใจในธรรมมากขึ้นเพื่อจะได้ดำเนินรอยตามพระพุทธเจ้าโดยแท้ เพราะการนำสื่อธรรมชาติใช้ในการบรรยายหรือสอนธรรมตามหลักของพระพุทธเจ้ามีอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี อันวิถีชีวิตของคนไทยอยู่แล้ว ทำให้มีความเข้าใจ และสามารถนำหลักธรรมเกี่ยวกับสื่อที่ปรากฏในรูปของหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ดียิ่งขึ้น และยังช่วยจรรโลงพุทธศาสนาซึ่งเป็นเหตุปัจจัยต่อการบรรลุธรรม เพื่อจะเป็นแนวทางให้ได้ศึกษา จะเป็นผลเกื้อกูลแก่การปฏิบัติพัฒนาดนและบุคคลผู้สนใจที่จะปฏิบัติตามสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาความหมายและความสำคัญของสื่อธรรมชาติ
- 2) เพื่อศึกษาพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติ
- 3) เพื่อวิเคราะห์การบรรลุธรรมจากพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติ

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาสื่อธรรมชาติในพระพุทธศาสนา โดยแบ่งขอบเขตออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ ขอบเขตเนื้อหาและขอบเขตด้านเอกสาร ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

- 1) ขอบเขตด้านเอกสาร การวิจัยในครั้งนี้จะศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ ตำราเกี่ยวกับการสื่อสาร สื่อพื้นบ้าน สื่อท้องถิ่น และคัมภีร์พระพุทธศาสนา บทความ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2) ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นศึกษาความหมาย ความสำคัญ พุทธวิธีในการใช้ รวมทั้งการบรรลุธรรมจากการใช้สื่อธรรมชาติตามที่ปรากฏในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับสื่อธรรมชาติมีความหมาย ความสำคัญ ประเภท ลักษณะและเป้าหมายกล่าวคือการบรรลุธรรมอย่างไร
- 2) รวบรวมเรียบเรียงจัดกลุ่มพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติไว้เป็นหมวดหมู่
- 3) รวบรวมเรียบเรียง และวิเคราะห์การบรรลุธรรมจากพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติ
- 4) สรุปผลและเสนอแนะ ตลอดจนถึงรายงานผลการวิจัยตามที่มหาวิทยาลัยกำหนด

ผลการวิจัย

- 1) สื่อธรรมชาติที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามีถึง 84,000 พระธรรมชั้นที่พระพุทธองค์ทรงนำมาสงเคราะห์และอนุเคราะห์ชาวโลก ด้วยเหตุที่พระองค์ทรงได้เรียนรู้มาก่อนแล้ว จึงใช้สิ่งที่มีอยู่รอบตัวมาเป็นสื่อในการแสดงธรรม เพื่อให้ธรรมะนั้นเข้าถึงชาวโลกได้ง่ายที่สุด โดยผู้วิจัยได้นำเอาข้อความจากพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และอนุฎีกา มาอธิบายขยายความในแต่ละหัวข้อ คือ
- 1) หลักการและวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่สามารถทำให้ปุถุชนคนธรรมดาเปลี่ยนเป็นพระอริยบุคคลได้ โดยใช้หลักการแสดงธรรมที่มุ่งถึงอริยสัจ การแสดงธรรมด้วยเมตตา ไม่เห็นแก่อาภิส และแสดงไปโดยไม่กระทบตนและผู้อื่น
 - 2) จุดมุ่งหมายในการสอน พระองค์ทรงสอนให้รู้แจ้งเห็นจริงเฉพาะเท่าที่รู้และจำเป็นเท่านั้น เนื่องจากบางอย่างนั้นผู้ฟังต้องอาศัยการพิจารณาและปฏิบัติด้วยตนเอง
 - 3) พระพุทธองค์

ทรงสอนโดยใช้สื่อธรรมชาตินี้เป็นอุปกรณ์ในการสอน เนื่องด้วยเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วทุกหนทุกแห่ง พระองค์ทรงใช้โดยคำนึงถึงประเภทของผู้ฟัง อันได้แก่ รูป สัญญา และจิตใจเป็นหลัก

2) การบรรลุธรรมจากพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติ สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) การบรรลุธรรมหมายถึง การสำเร็จหรือบรรลุจุดหมายในทางพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ธรรมในระดับต้นๆ กระทั่งโลกียธรรม หลักคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์โดยมุ่งทางจิตใจเป็นหลัก 2) พุทธวิธีการใช้สื่อการสอน เป็นสิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงเป็นอันดับแรกเมื่อจะทรงสอน โดยทรงเตรียมเนื้อหา ทรงกำหนดจุดหมายให้ชัดเจน เพื่อให้ธรรมที่ทรงแสดงไปนั้นเกิดประโยชน์สูงสุดจนผู้ฟังเกิดความรู้สึกเห็นคุณค่าจนมีความเลื่อมใสศรัทธาที่จะนำไปปฏิบัติด้วย 3) พุทธวิธีการใช้พืชเป็นสื่อ ดังสื่อคือดอกบัวที่ปรากฏในเรื่องอุบลวรรณาเถรี ทำให้ผู้คนตระหนักถึงเรื่องกามว่าเป็นสิ่งที่พึงกลัว พึงหลีกเลี่ยง พระพุทธองค์ตรัสไว้เพื่อเตือนสติมิให้ประมาทในการใช้ชีวิต ไม่ตามใจอยากมากเกินไป โดยวิธีที่ดีที่สุดก็คือ การอบรมจิตและดำรงตนให้อยู่ในกรอบแห่งศีลธรรม กับทั้งมีสติรู้ตัวอยู่พร้อมเสมอๆ จึงจะไม่ทุกข์เพราะกาม 4) พุทธวิธีการใช้สัตว์เป็นสื่อ พระพุทธองค์ตรัสไว้เพื่อเป็นการประดับประดาสติให้เป็นเครื่องพิจารณาในทุกอิริยาบถ ผู้ที่มีสติตั้งมั่นย่อมเป็นผู้ที่สมบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ และปัญญา สามารถกำจัดกิเลสทั้งปวงได้ ตราบใดที่สติยังไม่ตั้งมั่นในทุกกระบวนการ มีการเห็นและการได้ยินเป็นต้น ตรานั้นทุกข์ก็ต้องเกิด เมื่อไม่มีสติก็ไม่สามารถกำหนดแก้ไขความทุกข์ได้ 5) พุทธวิธีการใช้บุคคลเป็นสื่อ พระองค์ตรัสไว้โดยเปรียบเทียบให้เห็นว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้ที่ฝึกได้ พัฒนาได้ตลอดเวลา เพราะกระบวนการฝึกเริ่มจากศีล สมาธิ ปัญญา จากขั้นต่ำไปสู่ขั้นสูง จนบรรลุพระนิพพานได้หารู้จักเปลี่ยนแปลงและลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง 6) พุทธวิธีการใช้สิ่งแวดล้อมเป็นสื่อ พระองค์ตรัสไว้โดยเปรียบเทียบให้เห็นถึงความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งที่ไม่มีอะไรแน่นอน ดังจิตแท้ที่ปกตินั้น สว่าง สะอาดและสงบ แต่เมื่อถูกสิ่งอื่นมากระทบย่อมทำให้จิตขุ่นมัวได้ เมื่อมีจิตตั้งมั่น มีสติรู้เท่าทันความเป็นจริง ก็ย่อมทำให้เป็นผู้คงที่และสามารถปฏิบัติจนบรรลุธรรมได้

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

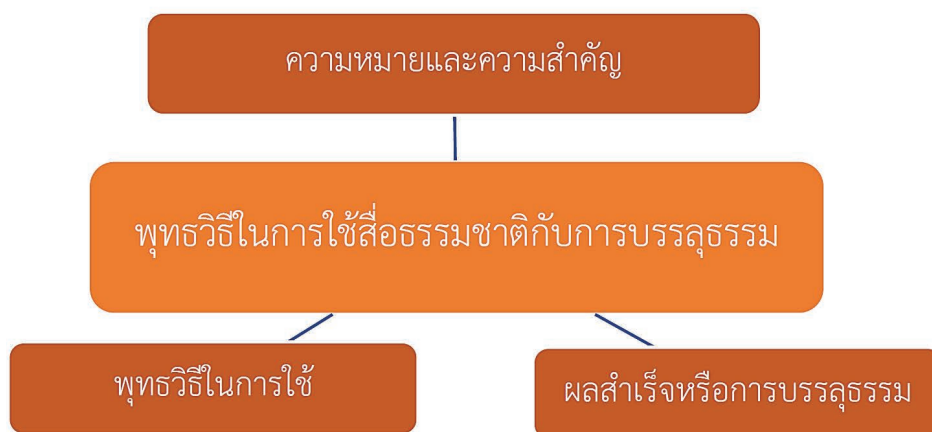
สื่อธรรมชาตินั้น เป็นสิ่งที่หาได้ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง เป็นสิ่งที่ไม่ต้องทำขึ้นมาใหม่ก็มีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าทรงเล็งเห็นประโยชน์จากการใช้สิ่งเหล่านี้มาเป็นพื้นฐานในการแสดงธรรมเพื่อให้ผู้สนใจได้รับรู้ พิจารณาและไตร่ตรองจนเกิดปัญญาด้วยตนเอง ซึ่งบางครั้งการใช้สื่อนั้นเพียงแค่เผยให้เห็นแล้วแสดงธรรมประกอบเพียงเล็กน้อย จากนั้นให้ผู้รับพิจารณาเห็นตามความเป็นจริงผ่านทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 ก็สามารถได้รับประโยชน์ได้ สอดคล้องกับเนื้อหาที่ว่า ความหมายของสื่อธรรมชาติ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ไม่มีจุดเริ่มต้นและจุดสิ้นสุดที่ชัดเจนแน่นอน ไม่สามารถย้อนกลับกระทำใหม่ได้ และองค์ประกอบในกระบวนการต่างมีอิทธิพลต่อกัน ซึ่งสื่อแต่ละ

อย่างแต่ละประเภทมีข้อดีและข้อจำกัดแตกต่างกันไป (ธรรมประทีป: 2533, 9) พระพุทธองค์ทรงมีจุดมุ่งหมายสำคัญในการให้พุทธศาสนิกชนเข้าถึงธรรมได้ง่ายที่สุด ทรงประยุกต์สื่อที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้รับ โดยผลสัมฤทธิ์นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยหลาย ๆ อย่าง มีใช้แต่สื่อที่นำมาถ่ายทอดเท่านั้น เช่น สติปัญญาของผู้รับ ความเอาใจใส่ของผู้สอน รวมทั้งวิธีการถ่ายทอด ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม (แสง จันทรงาม: 2526, 22-24) จุดมุ่งหมายที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนานั้น รู้กันว่า พระนิพพาน ซึ่งจัดเป็นโลกุตตรธรรมขั้นสูง มีชื่อเรียกหลายประการหนึ่งในนั้นก็คือ ญาณทัสสนะ หมายถึง การเห็นด้วยปัญญา คือ การรู้เห็นอริยสัจ 4 ครบ 3 รอบ เป็นอาการ 12 ของพระพุทธเจ้า (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต): 2551, 222) ถึงแม้ว่าเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนานั้น คือ การบรรลุธรรม พระพุทธศาสนานั้น มีหลักธรรมคำสอนเพื่อมุ่งจะดับทุกข์ และมีเป้าหมายสูงสุด คือ การจะดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิง เรียกว่าการบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ คือ การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยพุทธกาลผู้ที่บวชเข้ามาในพระพุทธศาสนาแล้วมีความมุ่งมั่นในการประพฤติปฏิบัติ เพื่อที่จะได้ถึงเป้าหมายสูงสุดนี้ แต่ทว่าปฏิบัติไม่ได้ว่าทุกคนในโลกนั้นมีจริตนิสัยต่างกัน ถึงแม้ว่าพระพุทธองค์จะทรงใช้สื่อธรรมชาติมาแสดงธรรมแบบเดียวกันก็ตาม สิ่งสำคัญที่ช่วยให้สัมฤทธิ์ผลก็คือการพัฒนาปัญญา โดยต้องอาศัยเหตุที่เป็นบ่อเกิดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง นั่นก็คือ สัมมาทิฐิ หมายถึง ความเห็นตรงถูกต้องตามความเป็นจริง เป็นข้อแรกในอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นตัวนำเข้าสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง ชำระสิ่งผิดพลาดการดำเนินชีวิตให้หมดไป เพื่อให้เหลือเฉพาะข้อปฏิบัติที่ถูกต้องบริสุทธิ์ หมดจดจากกิเลสตัณหาอุปาทาน ได้ดำเนินชีวิตที่ดีที่สุดในแนวทางพรหมจรรย์อันดีเลิศที่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประกาศไว้ อันเป็นทางนำไปสู่ความสงบ ร่มเย็น เป็นสุข พ้นทุกข์ ถึงพระนิพพาน อย่างแท้จริง (สุภีร์ ทุมทอง: 2559, 4) ฉะนั้น สัมมาทิฐิ จึงเป็นพื้นฐานเบื้องต้นในการพัฒนาปัญญาจนบรรลุ โลกุตตรธรรมได้ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สมათานสัมมาทิฐิ จิสงฺวทุกขํหังปวํสํ” สำหรับผู้ที่มีได้บรรลุธรรมหลังจากพระพุทธองค์ทรงแสดงนั้น เมื่อยังไม่สามารถบรรลุผลอะไรได้ แต่พวกเขาจะเกิดจิตสำนึกในคำสอนของพระพุทธองค์ อย่างน้อยที่สุดจะได้นำเอาหลักคำสอนไปใช้ดำเนินชีวิตและก่อประโยชน์ต่อสังคมต่อไปได้ สื่อธรรมชาติที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นมีมากมายที่พระองค์ทรงนำมาสังเคราะห์ เพราะว่าพระองค์ทรงได้เรียนรู้สิ่งเหล่านี้ทั้งปวงมาแล้ว แม้ในขณะที่พระองค์ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ทรงได้ยินเสียงพิน 3 สายแล้วทรงพิจารณาถึงสิ่งที่ได้ยินและเปรียบเทียบ ทำให้พระองค์ได้แนวทางเกิดความเข้าใจในการปฏิบัติจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (แสง จันทรงามและคณะ: 2542, 44)

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาพุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติกับการบรรลุธรรม พบว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือการตั้งศักยภาพของสิ่งที่อยู่รอบตัวเราคือสื่อธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ คน ที่ สิ่งของ และสิ่งแวดล้อม

มาอธิบายขยายความให้เกิดเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้ฟังถึงขั้นสามารถเปลี่ยนบุคลิคนคนธรรมดาให้เป็นพระอริยบุคคลได้ สิ่งที่พระองค์ทรงใช้นั้น เป็นสิ่งที่มีได้สร้างขึ้นมา เพราะว่าเมื่ออยู่แล้วตามธรรมชาติสามารถหาได้ทั่วไป ทั้งนี้ ผลสัมฤทธิ์จะเกิดขึ้นมาได้จากฝ่ายเดียวไม่ได้ เริ่มจากตัวผู้เรียนและตัวเนื้อหาหรือเรื่องที่ทรงสอน พระองค์ทรงแสดงไปตามลำดับขั้นด้วยการยกเหตุผลมาประกอบการสอน ทรงตั้งจุดมุ่งหมายไว้เด่นชัดเพื่อไม่เป็นผู้ถ่ายทอดแต่ฝ่ายเดียว แต่ต้องการให้ผู้ฟังพิจารณาและปฏิบัติด้วยตนเองด้วยเพื่อให้เกิดปัญญาอันเป็นตัวนำให้ถึงเป้าหมายสูงสุดแห่งพระศาสนา คือ พระนิพพานได้

ภาพที่ 1 พุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติดกับการบรรลุธรรม

สรุป

พุทธวิธีในการใช้สื่อธรรมชาติดกับการบรรลุธรรมนั้น สามารถกล่าวได้ว่าเป็นการใช้ประโยชน์จากสิ่งรอบตัวจนเกิดเป็นผลลัพธ์อันน่าทึ่ง ในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีพระดำรัสของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ตถาคตทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่อุบัติก็ตาม ความจริงมันก็เป็นหลักตายตัว ตั้งอยู่โดยธรรมดาตามธรรมชาติ ว่าอย่างนั้น ๆ ตถาคตเพียงแต่ได้ค้นพบหลักความจริงอันนั้นแล้วนำมาเปิดเผย แสดง ชี้แจง ทำให้เข้าใจง่าย” แสดงให้เห็นว่าสังฆธรรมนั้นเป็นสิ่งที่มิอยู่แล้วตามธรรมดา มิได้อาศัยปัจจัยภายนอกสร้างขึ้นมาแต่อย่างใด แต่การส่งต่อสิ่งที่ทรงทราบนั้น พระองค์ทรงถือว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านจิตใจ ผูกอบรมบุคคลให้พัฒนาปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในข้อเท็จจริงและสภาวะของสิ่งทั้งหลาย มีทัศนคติต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง ปฏิบัติและจัดการกับสิ่งทั้งหลายตามทีควรจะเป็น เพื่อให้เกิดประโยชน์ตน คือ ความมีชีวิตอยู่อย่างสำเร็จผลดีที่สุด มีจิตใจเป็นอิสระ มีสุขภาพจิตสมบูรณ์ และประโยชน์ต่อผู้อื่น คือ สามารถช่วยสร้างประโยชน์สุขแก่ชนทั้งหลายที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้ ถือว่าปัญญาเป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวผู้เรียนเอง ให้มีอิสรภาพทางความคิด วิธีการสอน

อุบายต่าง ๆ ที่เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงในการสอนนั้นเป็นปัจจัยส่งเสริมการสร้างปัญญา โดยอาศัยผู้สอนหรือกัลยาณมิตรช่วยชี้แนะแนวทาง ดึงศักยภาพของผู้รับการสอนออกมา ทั้งนี้พุทธวิธีที่พระองค์ทรงใช้นั้น สามารถทำตามได้อย่างได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ยกตัวอย่างการสอนเรื่องที่ลึกซึ้งเกินความเข้าใจ พระองค์ก็ยกยกอุปมาเปรียบกับสิ่งรอบตัวให้เห็นเป็นรูปธรรม เมื่อปัจจัยทั้งหมดรวมกันเข้าก่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านปัญญาอันจะนำไปสู่การบรรลุธรรมในทางพระพุทธศาสนา เป้าหมายที่แท้จริงของพระพุทธองค์นั้น คือ การช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้ก้าวข้ามสังสารวัฏอันเป็นวัฏฏะตรึงให้คนเราเกิดความทุกข์กาย ทุกข์ใจ จึงทรงพยายามช่วยเหลือสรรพสัตว์อย่างเต็มที่ โดยเอาพระเมตตาเป็นที่ตั้ง ถือว่าพระพุทธองค์ทรงเป็นแบบอย่างในด้านการเป็นครูผู้เต็มใจถ่ายทอดหลักธรรมให้แก่บรรดาผู้ที่เลื่อมใสศรัทธา ถึงแม้ว่าผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะไม่สามารถบรรลุธรรมอะไรได้ แต่ก็นับว่ามีภูมิคุ้มกันทางสติปัญญาในอันดำเนินชีวิตจนถึงการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างไม่มีข้อบกพร่อง

บรรณานุกรม

ธรรมประทีป. (2533). ชีวิตกับการแก้ปัญหา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมมิตร.

แสง จันทร์งาม. (2526). วิธีสอนของพระพุทธเจ้า. กรุงเทพฯ : บรรณาการ.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), (2551). (พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (พิมพ์ครั้งที่ 14).
กรุงเทพฯ : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.

พระบุญโชค ชยธมโม (ส่งแสง). (2548). ศึกษารูปแบบและวิธีการเทศนาของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์ปริญญาธรรมนิเทศมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
วิทยาลัย.

คณะกรรมการจัดทำแผนพัฒนาจิต สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย. (2528). มิติใหม่ของการ
พัฒนาจิต. กรุงเทพฯ : ประเทืองวิทย.

สุกัร ทุมทอง. (2559). เริ่มต้นสมาธิปฏิบัติ. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์. 4.

แสง จันทร์งามและคณะ, “ศาสนศาสตร์”. (2542). กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

พระไพศาล วิสาโล. ทางธรรม พุทธศาสนากลางกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : โพสต์บุ๊กส์, 2555

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2548). การเผยแผ่เชิงรุก. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาราชวิทยาลัย.